

HO-taustamuistio

MMM/LVO

VAELLUSKALAKANTOJEN ELVYTTÄMINEN JA VAELLUSESTEET

- Järjestetään pysyvä rahoitus NOUSU-ohjelmalle.
- Uudistetaan kansallinen kalatiestrategia. Kalatiestrategialla määritellään kansallinen tahtotila ja kirkastetut tavoitteet vaelluskalakantojen elvyttämiseen valtioneuvoston periaatepäätöksenä.
- Käynnistetään monitieteellinen tutkimusohjelma uusien ja tuloksellisten ratkaisujen löytämiseksi kalankulun mahdollistamiseksi erityisesti suurten voimalaitospatojen osalle.

Vaelluskalakantojen elvyttämisohjelma NOUSU

Maa- ja metsätalousministeriön ja ELY-keskusten toimeenpanema vaelluskalakantojen elvyttämisohjelma NOUSU on mahdollistanut merkittäviä edistysaskeleita vaelluskalojen elvyttämisessä. Ohjelma toteuttaa monimuotoisia vaelluskalojen kulku- ja elinmahdollisuuksia parantavia virtavesihankkeita yhteistyössä aluetoimijoiden kanssa. Vesistö- ja rakenneratkaisuihin kuuluvat kalojen ylös- ja alasvaelluksen mahdollistavat ratkaisut, vaellusesteiden purkaminen tai muuttaminen kalojen kulun mahdollistavaksi sekä elinympäristökunnostukset vapautuvien vaellusreittien varrelta. Lisäksi ohjelma tukee laajasti vaelluskalahankkeisiin liittyvää tutkimus- ja kehittämistyötä sekä teemakokonaisuudessa tarvittavia pilottihankkeita. Hankevesistöt ja tukikohteet vaihtelevat pienten jokien esteiden poistosta aina suurten, rakennettujen jokien vaellusratkaisuihin.

NOUSU-ohjelman toteutus on toiminut erinomaisena esimerkkinä valtion rahoitusmekanismista, jossa julkisella ja yksityisellä rahoituksella voidaan yhteistyössä edistää kokonaisten jokialueiden ennallistamista ja kehittää alueita uusista, luontoarvoja korostavista lähtökohdista. Ohjelma on toteutettu yhteistyössä aluetoimijoiden kanssa siten, että rahoitettavilta hankkeilta edellytetään vahvaa alueellista sitoutumista ja vähintään 50 %:n omarahoitusosuutta. Ohjelma onkin lisännyt eri toimijoiden välistä yhteistyötä.

Marinin hallituskaudella NOUSU-ohjelman käyttöön osoitettu valtion budjettirahoitus (3,75 milj.euroa/vuosi) perustui kertaluonteisiin tulevaisuusinvestointeihin. Ilman tätä kertainvestointia budjettirahoitus kalatalouden vesistöihin on normaalisti ollut 0,76 milj.euroa vuosittain.

Riittävän ohjelmarahoituksen vakiinnuttaminen ja varmistaminen pidemmälle aikajaksolle hallituskausien yli mahdollistaisi hankkeiden edistämisen nykyistä kokonaisvaltaisemmin. Yhteen hallituskauteen sidottu rahoitus ja talousarviovuoden määrärahan 3-vuotinen käyttöaika vaikeuttavat pitkäjänteistä ja päämäärätietoista kehittämistoimintaa. Usein rakennusteknisesti vaativat vaelluskalahankkeet on suunniteltava huolella, lisäksi hankkeilta edellytetään vesitalouslupaa. Tällaisten hankkeiden läpivieminen suunnittelusta luvitukseen ja lopulta toteutukseen voi kestää 3-5 vuotta tai jopa tätä kauemmin. Osa hankkeista voi jäädä kokonaan toteutumatta rahoituksen aikaraamien joustamattomuuden vuoksi. Myös hankkeiden tuloksellisuuden seurannan näkökulmasta tarvittaisiin nykyistä pitkäjänteisempää hankeyhteistyötä myös valtion taholta.

Nousuesteiden poistot ja muut kalojen kulkua parantavat toimenpiteet sekä virtavesikunnostukset tukevat paitsi kalakantoja ja luontoarvoja, myös alueiden elinvoimaa pitkällä aikavälillä luomalla mahdollisuuksia paikallisten ja matkailijoiden virkistykseen ja kalastukseen. NOUSU-ohjelmalla on voitu ja voidaan vastata myös EU:n 2030 Biodiversiteettistrategian sekä EU:n ennallistamisasetusehdotuksen tavoitteisiin vapaasti

virtaavista joista ja luontotyyppien (virtavedet) ennallistamisesta. Vaelluskalakantojen kulkuyhteyksien ja luonnonlisääntymisen tukeminen on myös keskeinen osa vesipuitedirektiivin toimeenpanoa.

Vaikka vapaaehtoisilla hankkeilla voidaan vaikuttaa kalatalousvelvoitteiden uudistamisen tarpeeseen ja kustannuksiin, on selvää, että tällainen yhteistyö ei saa estää voimalaitoslupiin liittyvien kalatalousvelvoitteiden uudistamista silloin, kun se on nykytiedon valossa tarpeen. Monet voimassa olevat kalatalousvelvoitteet perustuvat kymmeniä vuosia vanhoihin tutkimuksiin ja arvioihin tai ovat muutoin nykykatsannossa epätarkoituksenmukaisia.

Yhteyshenkilö: Jouni Tammi, erityisasiantuntija, maa- ja metsätalousministeriö, Luonnonvaraosasto, Erätalousyksikkö puhelin 0295162313

Kansallinen kalatiestrategia

Vaelluskalakantojen elvyttämistä rakennetuissa vesistöissä linjannut kansallisen kalatiestrategia on sisällynyt useaan hallitusohjelmaan sen valtioneuvoston periaatepäätökseksi hyväksymisen jälkeen hallituspohjasta riippumatta. Ohjelma hyväksyttiin valtioneuvoston periaatepäätökseksi 8.3.2012, mutta sen valmistelu käynnistettiin jo vuonna 2009.

Kalatiestrategian tärkeimpänä tavoitteena on uhanalaisten ja vaarantuneiden vaelluskalakantojemme elinvoimaisuuden vahvistaminen. Tämä mahdollistuu kestävimällä tavalla vaellusyhteyden palauttamisella ja muilla luontaista lisääntymiskiertoa tukevilla toimenpiteillä. Vaelluskalojen nousu jokeen luo edellytyksiä myönteisten yhteiskunnallisten ja taloudellisten vaikutusten kehittymiselle sekä kestävä kalastuksen järjestämiselle. Strategiatyön käynnistämisen taustalla olivat vesienhoitosuunnitelmien laadinnassa esille nousseet kehittämistarpeet, sitoutuminen vesienhoidon tilatavoitteiden saavuttamiseen sekä tiedot lukuisten vaelluskalakantojemme heikosta tai edelleen heikkenevästä tilasta.

Kalatiestrategian valmistumisen jälkeen on toimintaympäristössä tapahtunut useita muutoksia ja on myös saatu uutta tutkimustietoa. Strategia sai valmistuessaan liikkeelle sysäyksen vaelluskalakantojen elvyttämiseen ja sen toimeenpano on lähtenyt hyvin liikkeelle. Toisaalta eri toimijoiden ja sidosryhmien näkemykset toimien tarpeellisuudessa, kohdentamisessa sekä eri keinojen käytöstä eroavat runsaasti toisistaan.

Vaelluskalakantojen elvyttämiseen on tarve edelleen luonnon monimuotoisuuden ylläpitämiseksi sekä kansainvälisten luontoon liittyvien tavoitteiden ja sopimusten toteuttamiseksi. Luontokadon pysäyttämisen näkökulmasta uhanalaiset ja heikentyneet vaelluskalat vaativat toimia. Vaellusesteet ovat useimpien vesistöjen suurin syy vaelluskalakantojen heikentymiseen. Toisaalta vesivoimateollisuus on toivonut valtion selkeän tahtotilan kirkastamista vaelluskalakysymyksissä rakennetuissa vesistöissä. Voimayhtiöiden taholta on esitetty kysymyksiä, miten säätövoiman tuottamisen tarpeet ja vaelluskalakantojen elvyttämisen tavoitteet tulee ottaa huomioon rakennettujen vesistöjen pitkäikäisiä ja kalliita investointeja suunniteltaessa.

Kalatiestrategian uudistamishankkeessa laaditaan laajapohjaisessa yhteistyössä esitys uusiksi ja ajanmukaisiksi linjauksiksi vaelluskalakantojen elvyttämiseen rakennetuissa vesistöissä. Strategia kirkastaa valtioneuvoston tahtotilan vaelluskalakysymykseen. Strategian nimi voidaan muuttaa kalateiden ohella muutkin vaellusyhteyden mahdollistavat ratkaisut paremmin huomioon ottavaksi. Strategiaan tulisi sisällyttää sekä kannustumia että pakottavia toimia vaelluskalakantojen elvyttämiseksi.

Yhteyshenkilö: Eija Kirjavainen, kalastusneuvos, Maa- ja metsätalousministeriö, Luonnonvaraosasto, erätalousyksikkö puhelin 040 7721262

Tutkimusohjelma

Toimivien ja kustannustehokkaiden kalankulkuratkaisuiden löytyminen on keskeinen kysymys vaelluskalakysymyksessä. Ratkaisuiden löytymiseksi tarvitaan monitieteistä lähestymistä. Kalatalouden ja hydrologian lisäksi tarvitaan vahvaa teknistä osaamista. Investointeja tekevien yritysten ei voida odottaa kokeilevan useita erilaisia kalliita teknisiä ratkaisuja kalojen kulun varmistamiseksi, vaan tulisi olla monitieteellistä tutkimusta, joka tuottaa uusia ja innovatiivisia sekä toimivia ratkaisuja.

Kalatalouden tutkijat ovat voimayhtiöiden kanssa pyrkineet löytämään kalan kulkuun ratkaisuja. Yliopistojen teknistä osaamista tarvittaisiin hankkeisiin kuitenkin lisää. Tällöin mahdollistettaisiin tutkimus, joka parhaimmillaan voisi tuottaa uusia kaupallistettavia ratkaisuja. Lisäksi vähennettäisiin riskiä kalliiden investointien toimimattomuudesta sekä saataisiin vahvempi tutkimuksellinen näkemys välillä kuumentuneeseenkin kalankulkukeskusteluun.